

Stefan KAUFMAN

Wydział Budownictwa -
Politechniki Śląskiej

WSPOMNIENIA Z HISTORII ORGANIZACJI POLITECHNIKI ŚLĄSKIEJ

28 stycznia 1945 r. pełnomocnik rządu generał Aleksander Zawadzki objął obowiązki gospodarza Ziemi Śląskiej i już w lutym 1945 r. powołał Tymczasową Komisję Organizacyjną Politechniki Śląskiej. Komisja Organizacyjna działała w następującym składzie: dyrektor szkoły górniczej - Stanisław Majewski, jako przewodniczący, a jako członkowie: profesor byłej Politechniki Lwowskiej - Franciszek Wasilkowski, dyrektor Śląskich Technicznych Zakładów Naukowych - Zygmunt Łebęcki, przedstawiciel przemysłu - Kazimierz Kutarba i przedstawiciel Urzędu Wojewódzkiego - Naczelnik Wydziału Komunikacyjno-Budowlanego, którą to funkcję miałem zaszczyt wówczas pełnić.

Ważnym celem działalności tej komisji było określenie lokalizacji i projektu organizacyjnego uczelni, wskazanie pomieszczeń dla poszczególnych wydziałów, domów mieszkalnych dla kadry profesorskiej i pomocniczej oraz domów studenckich. Komisja zaproponowała na tymczasową siedzibę Politechniki Śląskiej Techniczne Zakłady Naukowe w Katowicach - okazały gmach o największej wówczas kubaturze w Polsce (173 000 m³), stosunkowo dobrze wyposażony w laboratoria - gmach, w którym dziś mieści się Katowicki Ośrodek Naukowo-Dydaktyczny Politechniki Śląskiej, poza tym przewidziano przyległe budynki oraz położony w bliskim sąsiedztwie Wojewódzki Dom Kultury Związków Zawodowych, mieszczący obecnie Bibliotekę Śląską.

Wydzielono również dużą ilość mieszkań dla przyszłych pracowników Politechniki i rozpoczęto rejestrację wszystkich osób, które mogłyby zasilić przyszłą kadrę naukową, a więc: pracowników nauki, przebywających wówczas na Śląsku - niekiedy zatrudnionych już w szkolnictwie średnim czy też w zakładach produkcyjnych, jak również doświadczonych specjalistów z przemysłu.

Z końcem marca 1945 roku dochodziły nas wieści z Krakowa, że podjęto tam czynności organizacyjne nad uruchomieniem Wydziałów Politechnicznych przy Akademii Górniczej. Obawialiśmy się, że bliskość położenia geograficznego Krakowa i Katowic może stać się przeszkodą w jednoczesnym

kreowaniu politechnik w obu miastach, a w każdym razie może opóźnić realizację podjętej przez nas akcji. Opracowaliśmy więc memoriał, uzasadniający pilną konieczność utworzenia politechniki na Śląsku. Memoriał ten przekazałem w dowi i Prezydium Krajowej Rady Narodowej wojewode śląski gen. Zewadzki.

Z początkiem kwietnia 1945 roku przedstawiciele Komisji Organizacyjnej udali się do Krakowa, gdzie zapoznali się z tamtejszymi pracami organizacyjnymi uruchomienia Wydziałów Politechnicznych przy Akademii Górniczej i spotkali się na konferencji z przewodniczącym tamtejszego komitetu organizacyjnego prof. Stells-Sewickim.

W drugiej połowie kwietnia odbyła się konferencja członków Komisji Organizacyjnej z bawiącym na wizytacji w Katowicach ministrem oświaty Stanisławem Skrzyszewskim. Minister odwiedził Komisję w jej lokalu, mieszczącym się we wspomnianym gmachu Technicznych Zakładów Naukowych. W rozmowie z nami interesował się efektami dotychczasowych prac Komisji oraz przekazał nam radosną wiadomość o postanowieniu rządu kreowania politechniki w Katowicach i o przygotowywaniu odnośnego aktu ustawodawczego.

Utkwił mi w pamięci pewien epizod, z czasu trwania naszej rozmowy. Otóż zupełnie niespodziewanie dla ministra i dla nas zjawiła się delegacja, której przewodniczył dyrektor Instytutu Śląskiego Roman Lutman, a która zabiegała o utworzenie w Katowicach uniwersytetu. Minister jednak w krótkich słowach szybko przekonał delegację, że jeśli chodzi o uniwersytet, to pierwszeństwo musi mieć Wrocław, które to miasto oczekiwało wtedy ledwie dzień wyzwolenia. Na utworzenie Uniwersytetu Śląskiego Katowice musiały poczekać jeszcze lat dwadzieścia trzy.

Zapowiedziany nam przez ministra Skrzyszewskiego akt ustawodawczy ukazał się 24 maja 1945 roku - dekret, którym kreowano Politechnikę Śląską z siedzibą w Katowicach. Już w kilka dni później, 30 maja 1945 roku prof. Władysław Kuczewski, dotychczasowy organizator Politechniki Warszawskiej z tymczasową siedzibą w Lublinie, otrzymał nominację na organizatora Politechniki Śląskiej z szerokimi kompetencjami: rektora, senatu, dziekanów i rad wydziałowych. Bezwzględnie przybył on do Katowic, gdzie zgłosił się u wojewody gen. Zewadzkiego.

Tym samym Tymczasowe Komisje Organizacyjne Politechniki Śląskiej zakończyła swą oficjalną działalność. Niemniej, prof. Kuczewski korzystał nadal z jej rady i pomocy - głównie z dwóch jej przedstawicieli: prof. Wasilkowskiego i autora niniejszego szkicu, z którymi miał bliski kontakt, jako że biuro rektoratu ulokowano w urzędzie wojewódzkim w pokojach wydzielonych z pomieszczeń kierowanego wówczas przeze mnie wydziału komunikacyjno-budowlanego, a ponadto mieszkaliśmy z prof. Wasilkowskim w budynku sąsiadującym z gmachem urzędu wojewódzkiego.

Prof. Kuczewski, poinformowany przez nas o sytuacji w Krakowie, w szczególności o skupieniu tam przybyłych z różnych stron kraju licznych pracowników nauki, a wśród nich wielu profesorów byłej Politechniki Lwowskiej,

o zawiązaniu pod przewodnictwem prof. Stells-Sawickiego komitetu organizacyjnego Wydziałów Politechnicznych przy Akademii Górniczej i zawiązaniu jego prac, o napływie tam dużej liczby młodzieży i o mającym nastąpić uruchomieniu pierwszego semestru - udał się bezzwłocznie do Krakowa, by zająć się sęką organizacyjną na tamtejszym terenie.

Prof. Kuczewski odbył w Krakowie wiele spotkań z tamtejszym komitetem organizacyjnym, pracownikami nauki i młodzieżą. Przekonał się, iż dekret o utworzeniu Politechniki Śląskiej przewidywał w niej m.in. Wydział Hutniczy, ale nie było w Krakowie pracowników nauki ani też młodzieży, które bywałyby skłonne pracować i studiować poza krakowską Akademią Górniczą. Wyniki tych rozmów sprawiły, że Ministerstwo Oświaty zdecydowało, iż rozpoczęte w Krakowie zajęcia na Wydziałach: Mechanicznym, Elektrycznym i Inżynieryjno-Budowlanym będą kontynuowane jako studia na Politechnice Śląskiej do czasu przygotowania odpowiednich pomieszczeń na Śląsku, a zamiast Wydziału Hutniczego zostanie uruchomiony Wydział Chemiczny. Inauguracja studiów na Wydziałach Politechnicznych w Krakowie odbyła się 5 czerwca 1945 roku, w suli Akademii Górniczej.

Po pokonaniu trudności w Krakowie, najpilniejszą czynnością organizatora była ustalenie lokalizacji uczelni na Śląsku. Jakkolwiek bowiem dekret erekcyjny określał jako siedzibę Politechniki Katowice, to jednak istniały tam trudne do przewyciężenia przeszkody, gdy chodziło o dostateczne zaplecze dla natychmiastowego pomieszczenia wielkiej ilości studentów i pracowników oraz zapewnienie im odpowiednich warunków do nauki. Lustrowaliśmy więc inne miasta okręgu przemysłowego, przy czym pod uwagę były brane głównie Bytom i Gliwice, ze względu na stosunkowo dużą liczbę przydatnych gmachów szkolnych i nie zajętych domów mieszkalnych. Ostateczny wybór padł na Gliwice, a głównym motywem przemawiającym za tą lokalizacją była istotna wówczas potrzeba bliskiego skupienia całej społeczności akademickiej, zapewniające właściwe efekty procesu dydaktyczno-wychowawczego i naukowego, słowem - możliwość stworzenia dzielnicy akademickiej.

W połowie czerwca 1945 roku odbyła się w Ministerstwie Oświaty u wiceministra Władysława Bieńkowskiego konferencja, w której oprócz organizatora Politechniki Śląskiej, prof. Kuczewskiego, udział wzięli organizator Wydziałów Politechnicznych przy Akademii Górniczej w Krakowie, prof. Stells-Sawicki oraz prof. Wasilkowski wraz ze mną, jako członkowie byłej Komisji Organizacyjnej Politechniki Śląskiej. W wyniku konferencji zaakceptowano propozycję lokalizacji Politechniki w Gliwicach, dokąd miały być przeniesione, zorganizowane i w międzyczasie już uruchomione w Krakowie Wydziały Politechniczne.

Warto może odnotować, że w trakcie tej konferencji zaszedł dramatyczny moment, kiedy to po decyzji przeniesienia do Gliwic uruchomionych w Krakowie wydziałów, wydawało się, że decyzja taka przekreśli dalsze istnienie Wydziałów Politechnicznych w Krakowie, co u obecnego na konferencji organizatora tych wydziałów, prof. Stells-Sawickiego wywołało niemal psychiczne zakłamanie. Prof. Stells-Sawicki powołał się jednak na wcześniejsze

przyrzeczenie ministra Skrzyszewskiego, w czasie jego wizytacji w Krakowie, wyrażenie zgody na uruchomienie Wydziałów Politechnicznych przy krakowskiej Akademii Górniczej. Pamiętał minister Skrzyszewski o swym przyrzeczeniu i w rezultacie, po przeniesieniu wydziałów z Krakowa do Gliwic, w Krakowie pozostały nadal Wydziały Architektury, Inżynierii Lądowej i Wodnej oraz Komunikacji (o kierunku mechanicznym), ale odrębną, samodzielną, pełną Politechnikę Kraków otrzymał dopiero po 9 latach (Uchwała Rady Ministrów z dnia 7 lipca 1954 r.).

Nie czekając na oficjalne potwierdzenie zmiany siedziby Politechniki Śląskiej, co nastąpiło dopiero dekretem Krajowej Rady Narodowej z 20 marca 1946 roku, przystąpiono bezzwłocznie do prac przygotowawczych dla przyjęcia wydziałów Politechniki Śląskiej z Krakowa, gdzie do czerwca 1945 roku prowadzone były zajęcia sponad tysiącem studentów i gdzie miały one trwać do końca września.

Gliwice w ówczesnym okresie - tuż po wojnie - nie miały do dyspozycji uczelni pomieszczeń, w których by można było od razu uruchomić pełną działalność dydaktyczną i naukową. Zawarty w dniu 21 czerwca 1945 roku pomiędzy kierownictwem Politechniki a zarządem miasta Gliwic układ o utworzeniu dzielnicy akademickiej przydzielał wprowadzić uczelni kilka gmachów i kilkadziesiąt mieszkań, jednak gmachy były zniszczone i wymagały kapitalnych remontów. A również mieszkania oraz domy przeznaczone na bursy dla studentów i na stołówki wymagały doprowadzenia ich do stanu używalności. Jednocześnie trzeba było stworzyć warunki życia i pracy dla sprowadzonej do Gliwic kadry naukowej oraz młodzieży. Tak więc łatwo można sobie odtworzyć obraz, jak trudne zadania piętrzyły się przed organizatorami. Zdołano je pokonać jedynie dzięki pomocy władz, niespożytej energii organizatora uczelni, ofiarności pracowników nauki i administracji oraz zespołowi młodzieży, która spieszyła z wydatną pomocą.

Z początkiem lipca 1945 roku rektorat, mieszczący się jeszcze w gmachu urzędu wojewódzkiego w Katowicach, ogłosił konkurs na obsadę katedr na Politechnice Śląskiej w Gliwicach. Rady Wydziałów Politechniki Śląskiej - w tym czasie jeszcze w Krakowie - opiniowały nadesłane zgłoszenia, a organizator, mając w tym okresie uprawnienie senatu, podejmował decyzje i zawierał z pracownikami tymczasowe kontrakty, kierując wnioski nominacyjne do Ministra Oświaty.

Z początkiem sierpnia 1945 roku ukazały się w prasie komunikaty o organizowanych w Krakowie, w Katowicach i Gliwicach kursach przygotowawczych do egzaminów na Politechnikę Śląską, o egzaminach konkursowych na jej cztery wydziały oraz o warunkach przyjęcia na wstępny rok studiów. I młodzież nie tylko z całego Śląska, ale i z innych stron kraju zdążyła do Gliwic. Pełna zapełniła, przychodziła po naukę.

Między pierwszym a piątym październikiem 1945 roku odbyły się w Gliwicach pierwsze egzaminy wstępne, a 7 października rozpoczęto przenoszenie do Gliwic działających w Krakowie wydziałów. Studenci przybywający z

Krakowa zastali przygotowane już kwatery w domach studenckich. Jednocześnie w celu udostępnienia wyższych studiów tej młodzieży, której wojna przerwała naukę, czy też warunki nie pozwoliły otrzymać pełnego wykształcenia średniego, zorganizowano przy uczelni rok wstępny - zerowy - na który przewidywano przyjęcie 700 uczestników.

Inauguracja pierwszego roku akademickiego 1945/1946 na Politechnice Śląskiej w Gliwicach odbyła się 29 października 1945 roku w nieopalonej jeszcze sali, które mieściła się w jednym z pierwszych trzech gmachów przejętych przez ekipę kwtermistrzowską uczelni z końcem czerwca 1945 roku.

Tak więc w październiku 1945 roku były już ozyne wszystkie cztery wydziały, posiadające 2450 studentów i 54 katedry. Oprócz studentów pierwszego semestru byli też studenci, którzy ukończyli pierwszy semestr w Krakowie i na semestr drugi przybyli do Gliwic. W ten sposób wykłady dla studentów rozpoczynających naukę po wojnie odbywały się jednocześnie na semestrze pierwszym i na drugim. Zajęcia prowadzono również na semestrach nieperzystych III, V i VII, jako że studenci lat wyższych, którym wojna i okupacja przerwała studia, pragnęli je jak najrychlej kontynuować.

Rozpoczęcie wykładów pod koniec października 1945 roku zamknęło pierwszy, wstępny okres prac nad organizacją Politechniki Śląskiej - okres, w którym stworzono elementarne podstawy egzystencji nauki pracownikom i młodzieży.